

СПАДЩИНА

Леся Українка

ІСТОРІЯ ІЗРАЕЛІТІВ (ЖИДІВ)

Розділ I

КРАЇНА ПАЛЕСТИНСЬКА

ПАЛЕСТИНА – єсть то південна частина Сирії. Вона займає країну від гори Гермона до Арабської пустині, себ то від 31° до 33° північної широти. Її давні мешканці звали її Ханааном, приморську частину її Греки звали Фінікією. Палестиною ж давніше звалася тільки південно-західна частина, де жили Філістимці, по гебрейському вони звалися Пелешет, а країна їхня Пелештім. Після того, як Ханаан звозували Жиди, він став зватися землею Ізраеля, потім, як ся земля поділилася на два царства, то одна частина звалася Царство Іуди, а друга Царство Ізраеля, далі ймення Іудеї перейшло на цілу Палестину і та Іудея за римського панування була поділена на чотири провінції: Галілея на півночі, Самарія нижче її на південь, Іудея на полудні, всі три на західному боці Іордану, на східному була провінція Перея.

Через Палестину проходять два горні кряжі – Лібан та Антілібан і на полудні, переходячи в гори інших назв, сягають аж до Горебу (Хоріва) та Сінаю, що стоять над морем Червоним. Ті горні кряжі перерізуються долинами та планинами, а їхні головні верхівля мають різні назви слаутні в жидівській історії та легенді. Найбільше слаутні єрусалимські гори: Сіон, Морія та Оливна гора. Далі на півночі: Гарізім, Кармель і Табор (Фавор). На сході від Мертвого моря гора Небо (Навав). Окрім того, ще на схід від Іордану три горні кряжі: Гермонський, Галаадський та Абарімський. Північні палестинські гори зелені та розкішні, та далі на південь гори починаються голі та каменисті, над Мертвим морем планини випечені сонцем, солонці та дикі скелі, на південь од Мертвого моря починається безплідна Ідумея, далі пустиня піскова Фаран, де грають самуми гарячі, і пустиня та йде до Сінаю та Горебу.

Іордан починається в горах Ліванських, протікає через Мале озеро Мером, що в літку сливе пересихає, потім впадає в озеро Генесаретське або Тіберіадське (зване теж

Галілейським морем, хоч в ньому вода не морська а річна), виходячи з Генесаретського озера, Іордан тече на південь і впадає в Мертве море. Мертве море єсть осередок і найнижчий пункт великої долини, що йде від Гермону до Червоного моря. Може бути, що воно повстало від якого великого вибуху вулканичного, на се наводить і легенда жидівська про Содому та Гоморру¹. Близько того моря знаходять лаву, каміння вулканичне, сірку та асфальт, на самій воді Мертвого моря плаває асфальт і через те море се часом звать Асфальтовим озером. В Мертвому морі така солоня вода, що там не може жити ніяке живе створіння, вода та в п'ятеро тяжча від океанської води. Сіль збирається на березі цілими купами та стовпами, від сього повстати могла росповідь про Лотову жінку, обернену в соляний стовп².

В Біблії Палестина часто зветься “стороною текущою медом та молоком”, себ то стороною родючою та багатою. Тепер се сторона дика та убога, але давніше вона не була такою, земля була убога тільки в околиці єрусалимській та понад Мертвим морем, а ціла іорданська долина була дуже родючою і навіть південна Палестина була багата на пальми та пахучу смолу, з чого мала собі велику користь. Північна Палестина і досі ще заховала слід колишньої роскоші. Лихий уряд, Турки, Араби та сарана зробили тепер пустинею сю країну, що колись уважалася раєм земним. З Палестиною сталоса те саме, що з Єгиптом і Месопотамією, бо такі країни потребують великого заходу, щоб жити своїх мешканців.

Ранійше Фінікійців та Філістимців у Палестині жили якісь невідомі дикі народи, Біблія зве їх велитами, що народилися від людських дочок та синів божих. За гріхи сих велитів бог навів потоп на землю. Видно, що тут Жиди змішали легенди, спільні всім народам про хмари – велити³, з спогадами про диких мешканців Палестини.

Сі велити: Рефаїм, Нефілім, Анакім, не спогадуються в Біблії при переліченні

синів Адамових, отже вони мали бути якоїсь зовсім іншої раси.

Біблія зачисляє Фінікійців до племені Хама і називає їх братами Куша (етіопів) та Мізраїма (єгиптян). Філістимців же зве то Пеліштім і каже, що вони вийшли з Єгипту, то Кретім і виводить їх з острова Кафтору (Криту). Вчені приходять до того, що Філістимці вийшли з Криту і належали до племені Пелазгів, давніх мешканців Греції. Філістимці прийшли в Палестину з тими народами пелазгічними, що Рамзес III оселив у Палестині, в південній частині її і вони довго зоставалися данниками Єгипту. Через те Біблія і звала їх то єгиптянами, то Крїтянами.

Після Фінікійського переселення і перед приходом Філістимців з Халдеї вийшло скілька семітичних племен, перейшли Евфрат і пішли в Сірію, тоді їх прозвали Гебреями, себ то «зарічані люде». Де які з сих племен пішли далі в Арабію, а другі зосталися в Ханаані, пасучи своє бидло та переходячи з пастовня на пастовень, бо вони були народами пастушими. Вони то власне і є Гебреї, по теперешньому Жиди, і їхньою історією і легендами займається Біблія. Біблія називає їхнього начальника (патріарха) Абраам, а Гебреїв, Ідумеїв та частину Арабів його синами. Аммоніти та Моавіти зуться його рідними (синами його племінника Лота), але вони мають ніби нечисте походження і через те позбавлені божого благословення і права на землю Ханаан. Так само і Араби, хоч і сини Абраама, та мати їх невільниця, і вони не мають права на Ханаан, даний Богом в обладу нащадкам Ісаака, меншого сина Абраамового від його шлюбної жінки Сарі⁴. Бог же зробив умову з Абраамом, що дасть йому Ханаан у вічну обладу, а за те Абраамові нащадки вічно мусять його (Бога) уважати за свого єдиного Бога і робити все по закону божому⁵. Ся легенда і генеологія палестинських племен споминається в Біблії не раз, бо Жиди старалися таким способом оправдати свої завоювання чужих земель і ту ненависть, яку завжди мали до своїх сусідів. Та врешті вони й сами повірили в те, що вони народ обраний самим Богом з поміж усіх народів світа. Усі свої нещастя вони поясняли тим, що значить вони зламали своє слово дане Богові, не дотримали законів божих і от Бог їх покарав за гріхи.

До звеличення народу гебрейського служити мабуть і легенда про те, як онук Аб-

раамовий Іаков купив старшинство у свого старшого брата Ісава (олицетворення народу ідумейського, рідного жидівському⁶, обманом одняв у нього благословення батька і таким способом залучив Ханаан собі і лишив потім його в спадок своїм дванадцяти синам (що представляють собою дванадцять племен жидівських). Сей Іаков єсть улюблений герой жидівський, про нього навіть склалася легенда, як він бився з Богом, поборов його і заставив себе благословити на віки, за те ж був прозваний Ізраель (борець божий) і ймення те перейшло на весь його народ⁷.

Ся цікава легенда і деякі інші, подібні до неї, показують, що в давніх Жидів, коли вони ще були номадами (пастухами), віра була не така, як тепер, а далеко ближча до дитячої віри Арійців та інших пастуших народів; з різних їхніх легенд очевидно, що вони перше вірили в багатьох богів, робили ідоли, як другі народи, і ці первісні політеїстичні легенди навіть святці не могли зовсім замалювати, перероблюючи їх на свій лад. Перша книга Біблії, так звана книга Битія (початок світа) вся складається з таких легенд, дуже цікавих для історії віри і культури жидівської. Справжньої історії політичної там або нема, або дуже мало (та в пастуших народів історія завжди буває невиразна), але за те там багато живих картин, що малюють побут напівдикого пастушого народу і його громадський стрій. В першій книзі Біблії Жиди вже являються народом не зовсім диким, а патріархальним, подібним до Арійців ведичного часу (тільки Арійці були, здається, вищі по культурі), живуть вони великими родинами (кланами) під владою старшого в роді, при чім один чоловік мав скілька жінок і наложниць. Положення жінки дуже низьке, таким врешті воно назавжди зосталось у Жидів. Однак з де яких легенд можна догадуватися, що у жидівських племен був колись час, так званого, матріархату, коли головою родини була жінка, а не чоловік. Стрічаються подекуди риси вже зовсім дикарського строю життя (напр., легенда про Содому та Гоморру, про дочок Лота і т. и.), але вони замішані між легендами патріархальних часів. Кожний, кому цікава історія культури і віри людської, мусить уважно перечитувати легенди біблійні, до того йому багато pomoже критика Біблії, що вже міцно розвилася в літературі наших часів.

Розділ II
ІЗРАЕЛІТИ В ЄГИПТІ. МОІСЕЙ

По жидівських легендах видно, що Жиди бували в Єгипті не раз, ходили туди за хлібом, коли в Палестині був голод⁸. Потім же верталися знов у Палестину, на місце, де були поховані предки їхні. Одна з таких легенд причеплена до розповіді про Іосіфа, сина Іакова, проданого в Єгипет через своїх братів⁹. Там розказується, як після всякого лиха Іосіф за свою мудрість та одгадування снів став першим вельможею в Єгипті, як потім прийшли до нього його брати (що продали його) і батько позичати хліба, бо в Ханаані був голод, і як потім оселилися в Єгипті при Іосіфові. В сій легенді хіба те є правда, що єгиптяне могли позичкою хліба закріпостити собі не одно бродяче племено, так само як царі могли завладати над своїм людом, користуючися голодом у країні. Думають, що малюнок єгипетський в Бені Гасані з'являє прихід Жидів у Єгипет. В єгипетських написах ніде не споминається про князя жидівського роду, але може такий і міг бути десь за династії Гіксосів, котрі сами були, здається, семітичного племені. Потім же за династії Рамзесів, після вигнання Гіксосів, усім чужим народам могло стати погано в Єгипті, бо й справді, напр., Рамзес II найбільше уживав чужинців до своїх будівничих работ. Принаймі в Біблії говориться, що коли настав інший Фараон, що не знав Іосіфа, то він почав дуже мучити Ізраелітів, щоб вони не расплодилися, та не захопили б собі Єгипту¹⁰. (Запевне він їх мучив не через те, а просто, щоб не мучити своїх людей на тяжкій роботі). Він заставив їх постройти міста: Піто, Рамессі та Он. На малюнку, знайденому в Тебах, справді змальовані білі люде, жидівського типу, зайняті при будівничій роботі, а над ними наглядають єгиптяне з киями.

В жидівській легенді говориться, ніби Фараон, окрім тяжких работ, ще задумав на лихо Жидам позабавити усіх новорожденних хлопців жидівських, або потопити їх. Тут уже починається легенда про Моісея¹¹ як він був пущений на воду в просмоленому кошику, як його знайшла і виховала дочка Фараонова, як він виріс і, забувши одного єгиптянина, втік в Арабію, там оженився і довго жив, але потім явився йому Бог «в неопалимій купині» і наказав йому йти в Єгипет визволити народ божий з неволі і вивести його в

землю обітовану¹². Коли Моісей спитав Бога, як його ймення, то Бог відповів: “Я Сущий (той хто єсть), так скажи синам Ізраельовим: Сущий послав мене до вас”¹³.

Перше думали, що се слово Сущий, яким об'ясняється ймення Ягве (Бога), дуже з давніх часів походить і таким способом показує, що вже за часів Моісея Жиди мали високе філософське представлення про Бога, як про істоту таку, що її не можна ніяким людським йменням назвати, ні означити яким певним поняттям, себ то поняття про Бога мало бути у них подібне до буддійського, чи філософського єгипетського. Але ж потім, при дальших студіях, учені побачили, що сей уступ (половина 3 гл Ісходу) зложений вже в досить пізні часи, коли вже святці жидівські могли дійти до такої філософії, дарма, що простий люд може й ніколи не доходив до неї. Під час же виходу з Єгипту Жиди певне мали віру павтеїстичну, досить невиразну, з родинними богами, з культом предків і т. д. Принаймі в давніших легендах Бог Моісеевий зветься просто Богом Абраама, Іакова та Ісаака¹⁴ без інших філософських назв. Ймення жидівського Бога: Ягве, Елогім, Єль Шаддаї, Цебаот. Адонаї, первісно мусіли означати різних богів різних жидівських племен, потім же, коли віра прийшла до монотеїзму, то всі вони були обернуті в різні назви єдиного Бога. Ягве може був богом Моісеевого клану (Левітів), а коли Моісей стався проводарем жидівського народу і всі його діла пояснялися силою його родинного Бога Ягве, то сей Бог Ягве легко міг перейти перше в найстаршого над всіма вищими богами, а потім і в єдиного. До чистого монотеїзму Жиди дійшли вже в дуже пізні часи, тай то не всі, а в Біблії скрізь видно признавання чужих богів, хоч би тільки яко злих духів.

Що за часів Моісея Жиди були ще далеко не тверді в своєму монотеїзмі, то се видно хоч би з тих численних легенд, в яких Жиди показуються раз у раз бунтуючими проти Моісея і його Бога, за що і приймають люту кару кожний раз. Ціла історія виходу з Єгипту і простування до “обітованої землі (Ханаану)” завалена в Біблії легендами та чудами. Перш усього описуються різні кари божі над Єгиптом за неволю жидівського люду і за те, що Фараон не пускав Жидів з Єгипту. Врешті Фараон мусів їх пустити, доведений до того всякими нещастями (так звані “десять язв єгипетських”). Жиди вийшли з Єгипту

з Моїсеєм на чолі і перед виходом обікляли єгиптян. Вони пішли до Червоного моря, а за ними погнався Фараон, як за злодіями. Але Бог розсунув води морські перед Жидами і вони перейшли по сухому дні межі двома лавами води, коли ж по їхньому сліду пішов Фараон з військом, то був залитий водою і потоплений. Другий варіант легенди про вихід Жидів каже, що єгипетську погоню одігнав Ангел божий з огненным мечем, себ то морове повітря (чума, чи інша повальна хвороба). Де які вчені об'ясняють можливість потоплення єгиптян великим прибоєм і відбоєм Червоного моря, або тим, що великий вітер з полудня міг справді витіснити воду в вузькому місці Суецької затоки, а потім вода знов злилася до купи, як раз коли єгиптяне переходили затоку. Але певнійше, що се просто легенда, створена для звеличення Ізраеля.

Історією вихода Жидів з Єгипту зайнята більша половина книги Ісходу в Біблії (друга половина зайнята святецькими установами про те, як обходити головні свята жидівські, як має бути уряжений святий намет, глави 20, 21, 22, 23 зайняті законами моральними, громадськими та релігійними, які ніби дав Моїсеєві Бог на горі Сінайській). Ще історією виходу з Єгипту і завоювання Ханаану займається в Біблії книга Чисел, але в ній мало історії, а все більше святецькі встанови про обряди, то що.

В Ісході сказано, що Ізраелітів вийшло з Єгипту 600 000, окрім дітей і чужинців. Отже з ними вийшло ще багато людей інших племен, може се були ті "нечисті", про яких споминає єгипетська легенда¹⁵. Ті чужі племена пристали до Жидів, утікаючи від неволі єгипетської. Потім вони то помішалися з Жидами, то були обернуті в рабство.

В легендах Ісходу найбільше видно святецьку руку, через те там так виразно стоїть ідея монотеїзму. Врешті ся ідея справді могла найперше народитися серед жидівського народу власне в пустині, серед гнітучої природи, під широким, немилосердним небом пустині, де все наводить людину на думку про власну безсилість та божу величність і потугу. Легенди про Бога, що сам провадив Ізраеля через пустиню, в день у постаті хмарного стовпа, в ночі у постаті огнистого стовпа, сі легенди роблять величне вражіння і трудно здумати, щоб вони були видумані святцями, бо на них видно свіжу, потужну фантазію народу, вихованого в пустині. Але

рука святецька причепила до сих народніх легенд свої святецькі, що служать до звеличення святецького стану в лиці Моїсея та його брата Аарона, поставлених межі Богом і людьми. Сам Бог підтримує владу Моїсея над людом, а Моїсей тримає люд в страху божому, – в сьому виражається завдання святців. Повстання проти святців уважається повстанням проти Бога і карається яко зрада Богові. В легендах Ісходу Моїсей з'являється типом пророка, Аарон же типом святця.

В Біблії говориться, що Ізраель блудив у пустині 40 літ, поки дійшов до Ханаану. Де які вчені думають, що се легендарно побільшене число, а інші кажуть, що в дійсности воно мусіло бути ще більшим, бо Жиди, окрім того, що не знали дороги, та ще мусіли пробивати собі ту дорогу серед пісків та серед ворожих племен, що спиняли їх на ході. Легенда розкаже, що Моїсей, довівши Ізраеля до границі Ханаану, до гори Небо, умер там, бо за одну його провину Бог не судив йому увійти в обітовану землю. Отож Моїсей зійшов на гору Небо, глянув на країну Ханаанську, благословив свій люд, пророкуючи йому долю його в обітованій землі, і вмер і ніколи ніхто не знайшов його могили.

Розділ III

СУДДІ (НАЧАЛЬНИКИ)

Ізраеліти не пішли простою дорогою в Ханаан по над Середземним морем, бо, йдучи тим шляхом, пришлось би раз у раз стріватися то з Єгиптянами то з Філістимцями. Отже вони пішли по над Червоним морем аж до гори Сінаю, а там подалися в пустиню Фаран, де й блукали довгий час, провадячи життя номадів. Може вони й мали перед собою певну мету, тую обітовану землю, як то говорить Біблія, а може просто, не відаючи, дійшли до неї, шукаючи кращого місця, щоб отаборитись. Але чим ближче доходили до Ханаану, тим трудніше було їм іти, бо приходилося пробивати дорогу серед різних племен, що жили навколо Ханаану. Ізраеліти пробували мирно погодитися з тими племенами, часом се вдавалося, напр., з близьким по расі племенем Мадіанітами, але чужі племена і то найсильніші не здавалися на мирні переговори, тоді приходилось або їх обминати, або вступати в бійку. Найбільше ворожими були племена Амалекіти та Філістимці, разом з тим то були племена сильні, отож Ізраеліти мусіли відступати перед

ними і замість того, щоб піти просто з полудня в Ханаан, вони пішли на захід, де жили Мадіаніти, Моавіти та Аммоніти. В спілці з Моавітами Ізраеліти прогнали Ханаанське племено Аморреїв на західній бік Йордану, а сами зайняли землю від Арнона до Яббока (східні притоки Йордану) і там оселилися два коліна (племена або великі клани) ізраельські – Рувімове та Гадове. Усі аморрейські міста були сплюндровані, мешканці вирізані. Зараз після сього Біблія ставить завоювання Галааду, але воно було далеко пізніше.

Про завоювання Ханаану розкажується в Біблії в книзі Ісуса Навіна. Давніше думали, що ту книгу написав сам Ісус Навін, помічник Моїсея і проводарь Ізраелітів по смерті Моїсея. Але ж доказано, що книга та писана під час полону Вавілонського, що вся вона прийнята монотеїстично-святецькою думкою ненависти до чужинців і звеличення власного народу, за для сього там вставлено багато відповідних легенд. Напр., перехід Ізраелітів через Йордан там зовсім нагадує перехід їх через Червоне море при втіканню з Єгипту. Про завоювання міста Єріхону там розкажується так, ніби Ізраеліти взяли його без війни, а тільки обійшли його навколо сім раз, несучи Скриню Заповіту з святими скрижалями та сурмлячи в сурми, і місто само віддалося їм, мури сами розвалились, а Ізраелітам залишилося тільки вирізати всіх мешканців за для прославлення божого імени... Помилувана була тільки розпустна жінка Рагаб, за те що впустила шпигів ізраельських в місто і перехувувала їх в своїй хаті. Потім розкажується, як Ісус Навін розбив спільне військо племен ханаанських і як Бог помагав йому при тім, пославши кам'яний град на ворогів. Потім, коли Ісус Навін бився з Аморреями, то по слову його Бог застановив сонце і місяць серед неба, щоб був день більший і щоб Ізраель успів побити Аморрея. Всі царі спілки ханаанської були вирізані та вивішані. В книзі Ісуса Навіна не менше розповідів про поголовне вирізування людей, ніж в пам'ятниках асирійських, і ці розповіді виставляють в дуже темному світлі військові звичаї народу ізраельського. Хоч може і не було насправжки стільки сплюндрованих міст, як говориться в Біблії, та все таки з сих розповідів видно, що давні Ізраеліти, як і Асирійці, кохалися в лютих розправах, звали їх жертвами Богів і уважали ідеальним завоюванням краю таке завоювання, щоб

усіх мешканців краю вирізати до ноги. Багато людей думає, що коли викинути з книги Ісуса Навіна всі легендарні подробиці, то залишиться справжня історія завоювання Ханаану. Але ж се помилка, бо і тоді в сій книзі залишиться дуже мало справжньої історії. В книзі Ісуса Навіна говориться, що увесь Ханаан був завойований в 5 літ, і насправжки він був цілком завойований літ в двісті та й більше, бо власне тільки вже за Соломона остатні ханаанські племена покорились Ізраелітам, а то все приходилося вести з ними війни, бо хоч земля і була зайнята Жидами, та краєвих людей залишилося багато і де які племена жили посеред Жидів, зовсім не покоряючись їм. Ізраеліти не покорили собі Ханаану, ходячи під приводом одного начальника, але кожне коліно завойовувало собі землю в різні часи при різних начальниках і царях, то збиваючи великі війни, то ходячи невеликими відрядами на грабїж. Се видно навіть з дальших книг самої Біблії.

Ханаан був поділений між дванадцятьма колінами ізраельськими, що походили, ніби, від десяти синів Іакова (Ізраеля)¹⁶ і двох його внуків. Кожне племено завойовувало собі по шматку землі і потроху виганяло з свого участку краєвих людей, і довго було, що де які частини Ханаану тільки по імені належали до Ізраелітів, а справді були зайняті яким небудь племенем ханаанським. На захід від Йордану жили три племена Ізраельські: Рувімове, Гадове і половина Манасіїного. На сході при Мертвому морі було племено Іудіне, побіч нього Сімеонове, Данове та Веніамінове, пізніше вони в чотирьох склали царство Іудіне, їм прийшлося найбільше битися з ворожими племенами, бо коло них жили сильні племена: Флістимці та Амалекіти. Посередині Ханаану між Йорданом і Середземним морем, було сильне плем'я Ефраїмове (з нього був Ісус Навін), в ефраїмському місті Сіло була довго святиня ізраельська з Заповітною Скриницею; на північ від Ефраїмового племена жила друга половина Манасіїного племена, побіч Манасіїного було Ісахарове, зараз на північ Асірове та Завулонове, а між Асіровим та західнім Манасіїним лежала вузька земля Нефталімового племена по над верхнім Йорданом, озером Мером та Генісаретським. Племено Леві (Левіти так звані) не мало окремої землі, а мало сорок вісім міст по цілому Ханаані. Левіти були кастою святецькою і утримувалися на кошти

всіх 12-ти племен. Де які левітські міста звалися «містами притулку», бо такий був закон, що коли хто не навмисне заб'є людину і родичі забитого захотять помститися на злочинцеві, то злочинець може утікати від них в «місто притулку» і там вже ніхто не посміє зайняти його.

Хоч Ізраеліти виводили себе від самого Ізраеля по простій лінії, однак вони не були зовсім чисті від примішки чужинців. Се видно і з їхніх легенд¹⁷ і з історії. Запевне суворі закони, забороняючі під карою смерти шлюби з чужинцями, були встановлені пізніше, та й то ніколи не дотримувалися так, як би того хотіли святці та пророки. В тих законах виражається ідеал патріотизму ізраельського, а не дійсні громадські звичаї. Ті «чужинці», що вийшли з Єгипту вкупі з Ізраелітами, були повернуті в рабство, або помішались потім з ними, принаймі ніде не говориться, щоб вони поселилися де окрім Ізраелітів. Ті племена, що перше були в спілці з Гебреями: Аммоніти, Мадіаніти, Моавіти та Араби теж мусіли входити в близькі стосунки з ними. Та й пізніше, після завоювання Ханаану, не раз пророки та святці проклинали свій народ за шлюби з чужинцями та за службу «Ваалам, Ашерам та Астаротам». Не дарма пророки так боронили віру Ізраеля, бо тільки віра єднала порізнені племена ізраельські, але спілка тих племен була все таки дуже слабка аж до того часу, поки встановилася монархія. Кожне племени мусіло битися за своє життя з ворогами, а сильні племена не завжди помагали слабшим і перемога часто доставалася ворогам. Тоді пророки говорили, що се Бог карає народ за зраду у вірі.

Під час найбільшої боротьби при завоюванні Ханаану народ ізраельський не мав царя, а кожне племени мало свого начальника, що водив людей на війну і розсужував у справах спірних¹⁸. Невідомо, чи вони були вибрані, чи самі забирали собі владу, Біблія про се виразно не говорить. Певне вони одвагою та силою здобували собі повагу в своєму племени і племя охоче слухало їх, бо треба ж було мати когось одного, щоб розпоряджував у військових справах. В Біблії ті начальники звуться «суддями Ізраеля». Про них розповідає «Книга Суддів Ізраелевих». Про де яких тільки спогадується побіжно, про інших же подаються довгі розповіді. Всіх же Суддів було 12, гак говориться в Біблії, вони жили в різні часи, але інший раз було одночасне

скільки суддів у народі, але кожний над своїм племени. Часом до одного сильного племені, де був дотепний начальник, приставали інші слабші племена і тоді складалася спілка. При великих війнах начальники одних племен кликали часом на поміч начальників других племен і билися вкупі під проводом якого самого дотепного начальника.

Перший суддя, який споминається в Біблії (коли не лічити Ісуса Навіна), звався Отніель (Гофонііл), що настав по Ісусові Навінові, він був судією коліна Іудиного і відбив царя месопотамського від півночі Ханаану. Потім згадується Аод з коліна Веніамінового, що забив хитрощами моавітського царя і вигнав з Єріхону Моавітів, що сиділи там вісімнадцять літ. Далі споминається Самгар (невідомо, якого племені), «що побив шістьсот чужеземців ралом воловим». Ширша розповідь є про судію Барака і пророчицю Дебору, що була тоді судією в Ізраелі. Ся розповідь має вже більш історичний характер, ніж попередні спогади про Отніеля, Аода та Самгара.

Дебора і Барак були обоє з племені Ісахарового (по другому варіанту Дебора була з племені Веніамінового). Коли ханаанський царь Явін і начальник його війська Сісера напали на Ізраелітів, то вони вдалися за помочю до Дебори, а та послала по Барака, щоб він ішов одбивати Ханаанців. Але Барак без неї не схотів іти. Тоді вона прийняла начальство над військом у спілці з Бараком і вони вдвох розбили Ханаанців. Начальник ханаанський Сісера втік від Ізраелітів в намет до одної жінки Мадіанітянки Іоіль і просив, щоб вона його сховала. Вона його добре прийняла й сховала, але, як він заснув, вона пробилла йому голову кілком від шатра. Барак, прибігши по Сісеру, знайшов його мертвим.

Після розповіді про сі справи в Біблії є пісня, зложена ніби самою Деборою після перемоги. Пісня ся¹⁹ уважається найдавнішим зразком гебрейської поезії. В ній прославляється поход Дебори та Барака, посилаються докори племенам Рувімовому, Дановому, та Асіровому і хвала племенам Ісахаровому, Забулоновому та Нефталімовому.

Окрім тих краєвих ворогів, були ще сусіди, що набігали раз у раз на Ханаан. Коли Ізраеліти міцно осілися в Палестині, то їм багато прийшлося боротися проти лихих сусідів. За часів суддів Ізраелітам приходилося битися

і з краєвими племенами і одбиватися від сусідів. Сусіди набігали в Ханаан найбільше в часи жнив, коли люде були зайняті, і забірали все, що було зібрано на полі, збіжжа і бидло. Були се набіги розбійницькі, які не раз робили і сами ізраеліти на сусідні землі. До сих війн з сусідами відноситься розповідь про Гедеона, найдовша з усіх, що є в книзі Суддів. Гедеон, перше званий Іероваал, був селянин з племені Манасії. Він зібрав собі гурт людей і пішов визволити Ханаан від сусідів Мадіанітів (все то робилося, звісно, по наказу самого Бога, як то звичайне в біблійних розповідях). Одна ватага Гедеонова розбила табор Мадіанітів і погнала їх перед собою, Гедеон послав гонців до Ефраїмітів, щоб ті перейняли Мадіанітів утікачів. Ті перейняли їх і принесли Гедеонові голови двох мадіанітських князів, але разом з тим Ефраїміти сердилися, що їх покликано запізно, але Гедеон заспокоїв їх лагідними словами. Далі Гедеон погнався за Мадіанітами аж за Йордан, догнав їх захопив у полон ще двох їхніх князів і пішов в Ханаан, покаравши на повороті мешканців міста Суккоту за те, що вони не хотіли дати харчів його військові тоді, як Гедеон ще гнався за Мадіанітами. Повернувшись до дому, він стратив двох полонених князів за те, що вони повбивали його братів.

Ізраеліти хотіли обрати царем Гедеона, але він не схотів того, тільки взяв свою частину здобичі золотими оздобами мадіанітськими і зробив з них покрасу до святецької одежі (а по другому варіанту ідола золотого). Коли Гедеон умер, по ньому зосталося 70 синів від різних жінок, один з них, Абімелех, був сином невірної з міста Сіхему. По смерті Гедеона Абімелех пішов у Сіхем, набрав там ватагу злодіїв та волоцюг, потім вернувся в батьківську оселю в місто Офру, повбивав усіх своїх братів, тільки один з них Іотам сховався від нього. Абімелех назвався царем в Сіхемі. Але Іотам тримав промову до люду проти Абімелеха і взагалі проти всякого царювання (кажуть ся байка-промова зложена в пізнійші часи), після того почалася в місті Сіхемі велика звада. Абімелех спалив церкву Ваалову в Сіхемі, саме місто розруйнував зовсім і сіллю засіяв, потім пішов на інше місто, але там одна жінка скинула з башти на Абімелеха млиновий камінь. Щоб не загинути від жіночої руки, Абімелех звелів своєму слугі добити себе.

Після подолання Мадіанітів Манасієне племено завоювало собі цілу країну Галаад, але Аммоніти, що жили перше в Галааді, прийшли його одбивати. Тоді Іефай Галаадський став начальником над ізраелітами. Перше він був вигнаний з своєї родини і був ватагом розбійників і убогих, коли ж почалася війна з Аммонітами, то мешканці його рідного міста сами прийшли його просити, щоб він їм був начальником, і заприсяглися, що він буде до віку начальником над ними. Іефай пробував погодитися мирно з Аммонітами, але се не вдалося і він пішов на них з військом. Ідучи на Аммонітів, він обіцяв, як що матиме перемогу, принести Богові в жертву те, що найперше вийде йому на зустріч з його дому, коли він вернеться. Іефай перемиг Аммонітів і зо славою вертався до дому. На зустріч йому за браму його дому вийшла його дочка єдина в колі дівчат з бубнами та співами. Вглядівши її, він роздер свою одежу і заридав, згадавши свою обітницю. Але дочка сказала сама, що батько мусить сповнити свою обітницю, попросила тільки два місяці часу, щоб оплакати з подругами свій вік дівочий. Потім прийшла й віддала себе в жертву. Ся легенда та ще легенда про Ісаака наводять на думку про людські жертви у давніх Ізраелітів.

Ефраїміти образилися на Іефая, що не кликав їх на війну, і з того почалася велика звада між Галаадцями та Ефраїмітами, Ефраїміти були подолані. Тут у Біблії розповідається, що Галаадці поставили варту на всіх бродах Йорданських і коли хто переходив Йордан, вони заставляли того промовити слово “шібболет” (колос), Ефраїміти не могли його вимовити як слід, а казали “сібболет”, тут їх хапали і вбивали. При тому було забито 42 000 Ефраїмітів, каже Книга Суддів.

Північні племена одбивалися від Мадіанітів та Амонітів, південні ж вели зату війну з Філістимцями. Хоча Книга Суддів каже, ніби Іудейці (Іудіне племя) забрали філістимські міста Газу, Аскалон та Ехрон, але ж певне вони не втримали своєї влади, бо Філістимці були ще довго незалежні і при монархії жидівській. Філістимці були народом міцним і довго тримали в підданстві південні племена ізраельські власне Данове племя. Ізраеліти завзято боронилися від Філістимців і спогади про сю боротьбу виразилися в легенді про Самсона, легендарного ізраельського героя з племені Данового, що розривав диких звірів,

побивав ворогів осячними щелепами, палив чужі лани, прив'язуючи свічки лисицям до хвостів, роздирав найміцніші пута, і все те чинив силою, що була в нього у волоссі, коли ж його жінка Даліла обрізала те волосся, то сила пропала, Самсона взяли вороги. Але Самсонові ще раз вернулася сила і він побив усіх своїх ворогів, обваливши на них будову. Сю легенду вважають переробленим міфом про сонце-героя, що побивав ворожі сили силою своїх золотих кучерів, промінів. Самсон нагадує асирійських, вавілонських та перських героїв, що розривають диких звірів і всяких потвор, тієї герої теж відносяться до сонцевого культу. Може Ізраеліти перейняли сю легенду від якого ханаанського племені, скоріш усього від Фінікійців, та й переробили її відповідно своїй вірі та історичним спогадам. На землі Данового племені було місто, що звалося Бет Семес – сонцеве місто.

В кінці Книги Суддів є два оповідання, що стоять якось окреме від розповідів про суддів. Перша розповідь про те, як Данове племено шукало собі землі і напало на мирне фінікійське племя (либонь колонію міста Сідону), що жило в місті Лаіс. Даніти напали на сих «мирних та безпечних людей», спалили їхнє місто, збудували на місці його друге і назвали те нове місто Дан. Даніти пішли до одного чоловіка в гори Ефраїмські, украли у нього ідолів, що були в його оселі, переманили до себе Левіта, що служив тим ідолам (знати, що в ті часи либонь сами Левіти – святці не були такими монотеїстами, як потім), потім, коли було збудоване місто Дан, там стояв крадений ідол і то була святиня Данового племена, а Левіт був там старшим святцем. Пізнійше ідол той був перенесений в місто Сіло, де була святиня і церква всього народу Ізраельського.

Друга розповідь про те, як було покаране племено Веніамінове цілим народом Ізраельським за злочинство учинене над жінкою Ефраїмського Левіта. Всі міста Веніамінові були спалені, всі люде вирізані, тільки 600 чоловік скрилося в горах. Але після такої лютої кари над цілим племенем Ізраеліти пожалували, що так знищили ціле коліно Ізраеля, бо, окрім всього, вони ще зареклися, що не даватимуть од себе жінок заміж за Веніамінців, отже племено мало загинути або змішатися з чужинцями.

Сьому було осяк поражено: місто Ябес в Галааді не ходило карати Веніамінців і в

спілці не було, отже Ізраеліти напали на нього, всіх чоловіків і замужніх жінок вирізали, а дівчат віддали Веніамінцям. Але дівчат Галаадських було мало, всього 400, тоді видумали ще иншу раду: коли було урочисте свято в місті Сіло і дівчата водили святечні танки по виноградниках, Веніамінці позасідали у виноградниках, похапали танечниць і взяли їх собі за жінок. Таким способом і присяга не була зламана і племено ціле зосталося. При кінці сії розповіді додано: “В ті часи не було царя над Ізраелем і кожний робив, що сам хотів”.

Наскільки історично певна ся розповідь, трудно зважити, але в ній одбилися спогади про ті страшні звади, що раз у раз повставали між племенами Ізраельськими. Ті звади відбирали силу в народі Ізраельського і робили лехкими чужі завоювання. Філістимці звоювали три південних племена: Дана, Іуду та Забулона; загрозували і дальшим племенам. Ізраеліти зібралися проти них великим військом, несучи поперед себе Скриню Заповіту, що була тоді в місті Сіло під доглядом старого святця Гелі, Ізраеліти виступили на Філістимців з великим одушевленням, але Філістимці їх розбили і взяли в полон Скриню Заповіту. Ізраеліти були дуже тим збентежені, старий Гелі, почувши смутну новину, розбив собі голову і вмер²⁰. Велика святиня, що провадила Ізраеля в обітовану землю, була в полоні у чужинців, Бог відступився від свого народу. Але Філістимці віддали хутко назад Скриню Заповіту, бо думали, що їм небезпечно тримати чужого Бога²¹. За те вони забрали в Ізраелітів усю зброю і ковалів, так що навіть плужка направити не можна було без Філістимців.

Тоді при тяжких обставинах знов прокинулася в Ізраелі віра. Біблія виставляє про рока Самуїла, ніби він на вернув Ізраеля до давньої правої віри. Самуїл був з племені Ефраїмського, він був пророком зроду. Пророком міг бути кожний чоловік; на якому “спочив Дух Божий”, себ то хто мав до того талан. Святцем же міг бути тільки Левіт. Між святцями жінок не було, пророчиці бували не раз. Пророчий стан не був спадковим, святецький власне був ним. Святці чинили святі одправи і служили Богові по установлених законах, пророки провіщали людоді божу волю, себ то говорили промови на різні політичні і моральні теми в релігійному напрямку. Самуїл дав, як видно, міцнійшу

організацію пророчому станомі. Він заснував школу пророків у своєму рідному місті Рамі в країні Веніаміновій. Такі школи були ще в Бетелі, в Гілгалі, в Єріхоні. Пророки жили там братствами, училися складати промови і набіралися духу пророчого при допомозі музики та співу; поезія та музика, видно, були дуже розвиті за часів пророків ізраельських. Штучними способами пророки доводили себе до нестямі і тоді імпровізували “Божі провісти”, а люд їх слухав з увагою й страхом, уважаючи їх за “Божих людей”. Вони і сами себе звали Божими людьми. Між ними часто бували люде з великим поетичним таланом, тямущі політики, але всі вони були дуже фанатичні люде, ненависні до чужих народів і чужих релігій. Тим фанатизмом тримався увесь люд ізраельський, але ж фанатизм той забив у людові ізраельському братське почуття до людей інших племен і вільну думку. Віра єднала Ізраелітів між собою, але зробила їх вічними чужинцями серед усіх народів. Ненависть до чужого люду і до чужої віри – от головний закон давньої гебрейської віри. Релігія і патріотизм склали з них одно.

Окрім святицтва і пророцтва, була ще одна встанова релігійна, се назорейство. Назорейство Ізраеліти перейняли від Єгиптян і воно було відоме ще за часів суддів, Назореем звався чоловік, присвячений Богові зроду чи за молодих літ; на віки, чи на який час. Часом батьки присвячували своїх дітей, часом чоловік сам себе присвячував. Назорей – присвячений не повинен був ніколи (під час свого Назорейства) стригти волосся і пити вина, чи якого іншого хмільного напиту, на знак того, що він чоловік присвячений Богові. Се нагадує “обітниця”, якими часто обрікали себе люде в середні віки, щоб догодити Богові, та й тепер між простим людом в звичай обітниця, напр., обітниця, щоб не носити ясної одежі, постувати в певні дні (“понеделкувати”), не пити або не їсти чого небудь. Се можна, до певної міри, порівняти з Назорейством.

Розділ IV

ЄДИНА ДЕРЖАВА.

САУЛ, ДАВИД ТА СОЛОМОН

Після полону і повороту Скрині Заповіту Самуїл зібрав люд ізраельський в місто Міспа (Масіфат), казав їм постувати цілий день, покинути службу чужим богам і зни-

щити святі діброви²². Біблія розповідає, що Філістимці, боячися повстання, напали на Ізраелітів, але Самуїл приніс Богові жертву, Бог послав велику бурю, Філістимці збентежилися тим і Гебреям легко було одбити їх. Потім з того часу перевага була все на стороні Ізраелітів. Але ж Самуїл не був військовим дотепним начальником, він навчав люд правої віри, розсужував йому, але на війні приходилося шукати собі інших начальників. Коли Самуїл став старий, то “сини його стали судити людові, але судили не по правді, кривдили людей і були підкупними, заздрили святцями. А вороги шарпали з усіх боків і нікому було зайнятися військовими справами. Дійшло до того, що треба було вибрати якого одного дотепного начальника, себ то царя. Про пачаток монархії є три легенди в Біблії. В одній говориться, що Ізраеліти прийшли до Самуїла і казали, щоб він їм вибрав царя. Він довго їх відмовляв, бо сам Бог йому сказав, що вибір царя се зрада проти Божої влади, але даремне він виставляв монархічний стрій в темних барвах, люд стояв на своєму: “вибери нам царя! нехай нас судить і водить на війну”²³.

Тоді Самуїл (знов по слову божому) обіцяв сам вибрати їм царя. І вибрав за царя пастуха Саула, що прийшов до нього питати своїх загублених ослів²⁴. Самуїл помазав Саула на царство знов таки по наказу божому. Через те всі царі ізраелітські звалися “помазанники божі”. (При посвяченню царів їм зливався на голову святий олій, і то звалося помазанням на царство).

По другій легенді царь був вибраний по жеребу. Самуїл скликав люд в Міспа (Масіфат), зібрав корогви усіх 12 ти племен і кинув жереба, жереб упав на корогву племені Веніамінового, тоді кинув на родини племені Веніамінового, упало на родину Маттарії, з родини сеї жереб випав на Саула. Саул же, почувши те, сховався, але Самуїл вивів його перед народ і записав у книгу царем²⁵.

У третій легенді говориться, що коли Аммоніти напали на Ябес Галаадський, то Саул прийшов боронити його, скликавши військо ізраельське. Коли ж одбив Аммонітів, то люд прославив його і обрав царем і Самуїл помазав його на царство²⁶.

У всіх трьох легендах Саул описується, jako простий пастух з племені Веніамінового дуже сміливий і високий на зріст, головою вище від усіх людей.

Після цих легенд знов розповідається, як Самуїл корив люд за те, що той вибрав собі царя. Видно святці і пророки бачили в царській владі великий підрив своїй владі над людом. Однак Самуїл врешті обіцяв молитися Богу за люд і за царя, як що тільки вони будуть жити в законі божому і слухати святецьких установ²⁷.

Саул зібрав постійне військо, над більшою його частиною він сам був начальником, над меншою син його Іонатан. Саул задумав вигнати Філістимців з західного Ханаану, а вони тоді займали його аж до Іордану. Але ж у війська не було зброї, всі ковалі були в полоні. Іонатан пробрався у стан ворожий і там наробив гомону. Філістимці збентежилися, думаючи, що у них в таборі зрада. Тай справді невільники Ізраеліти, що були в таборі філістимському, зараз же перейшли до своїх (при тому запевне набрали зброї у Філістимців), окрім того, прийшли на поміч ті Ізраеліти, що повтікали раніше в гори від Філістимців, надійшов Саул з військом і Філістимці були подолані. Тоді Саул почав походи на різних ворожих сусідів: Моавітів, Аммонітів, Едомітів, Амалекітів і “де лиш обертався, скрізь був переможцем”²⁸.

Саул був одважним і дотепним вояком, але незгоди з святцями та інтриги двірські позбавили його енергії і згубили його. Вже з самого початку царювання Саулового між ним та Самуїлом почалася незгода. Хоч Саул дуже поважав і слухав Самуїла (себ то, мусить бути, святецької партії), проте Самуїл раз у раз знаходив причини до нагани царя від імени Ягве. Під час війни з Філістимцями Саул просив Самуїла принести поданок Богу. Самуїл обіцяв прийти через 7 днів, але не прийшов у призначений час. Військо Саулове, прождавши даремне, хотіло вже розходитись, але Саул, бачивши, що не дочекається Самуїла, приніс сам поданок. Як раз при кінці оруді надійшов Самуїл і почав гостро дорікати Саулові за сваволлю, кажучи, що за таке злочинство (самовільне принесення поданку без святця) Бог відступить від Саула і вибере собі іншого царя, що буде слухати волі божої (і святецької, звичайне)²⁹.

Другого разу, кола Саул ішов на Амалекітів, Самуїл наказав йому вирізати всіх Амалекітів без розбору старих і малих, чоловіків і жінок, і навіть бидло амалекітське. Але Саул пожалував усього нищити, залишив живим царя Амалекітів, тільки полонів

його, пожалував теж бидла, яке було краще. Коли довідався про те Самуїл, то знов почав дуже суворо докоряти Саулові, хоч Саул дуже уклінно перепрошував його, кажучи, що він залишив бидло для поданків і що то люд його примусив так зробити. Але Самуїл не дався перепросити і сказав знов, що Бог кається, що настановив Саула царем, і що тепер він має вибрати іншого царя. Потім він прокляв Саула і, окрім того, власною рукою зарубав царя Амалекітів. Після сього він пішов у Раму і не бачився з Саулом аж до смерті³⁰.

В цих легендах видно міцну боротьбу фанатичних святців, що боялися втратити свою владу над людом і царем, і молодого царя, що не увійшов ще в силу і боявся святців, що завжди ховалися за Боже слово. Спершу Саул слухав безперечно ради Самуїлової, але потім, через те що йому противний був сліпий святецький фанатизм, він почав мати власний розум у військових справах, тоді почалася одкрита боротьба з святцями, а ще більше їхні потайні інтриги, бо все таки, хоч царська влада була ще недавня, але вже її приходилося боятися. Після розриву з Саулом Самуїл пішов у Белеем (Віфлеєм), місто коліна Іудиного, ніби то для принесення поданків, і там потай помазав на царство Давида, сина Іесея, багатого обивателя³¹. Після того Давид стає служити при дворі Саула, доходить все вищого положення і далі стає небезпечним сперечником цареві. Може здатися дивним, що Давид, буди помазаним на царство самим Самуїлом, одразу не став царем, а боровся з Саулом аж до самої його смерті. Але ж святецького призволення ще не досить, щоб стати на місце царя, обраного цілим народом по волі народній. Саул і син його Іонатан були дотепні, одважні вояки, люблені військом і народом, отже треба було мати за собою чимало заслуг і слави, щоб ставитися проти царя і царевича. Окрім того можна думати, що все ж в ті часи святці ще не були такими дуже сильним, як пізніше, бо інакше вони б не скінчили на прокляттях, а настановили б собі іншого царя по своїй мислі.

Про те, як Давид дістався до двора, є скільки різних легенд. В Біблії (книга Царств) вони описані одна по одній, дарма, що вони між собою зовсім суперечні.

В першій легенді говориться, що Давид дістався до двора через свою музику. Царь

Саул мав напади божевілля (“злий дух напав на нього”), либонь святецькі сперечки та прокльони звели його з ума, йому царедворці порадили взяти якогось музику, щоб розважав його в такі тяжкі години. Саул згодився на те і йому спровадили Давида, що добре грав на арфі, Давид від того часу зостався на завжди при дворі. “Коли злий дух напав на Саула”, Давид брав арфу і грав, Саул слухав, розважався і “злий дух відступав від нього”³².

По другій легенді Давид за свою одвагу зостався при дворі. Коли наступили Філістимці, то їхній ватаг Голіат із Гета став викликати Ізраелітів на герць, але ніхто не одважувався вийти, бо Голіат був чоловік величезний і дужий. Саул обіцяв тому, хто подолає Голіата, дати велику надгороду, дати свою дочку за жінку і зробити його родину вільною на завжди. 40 днів ніхто не виходив, аж нарешті прийшов Давид, він був молоденьким хлопцем пастухом і приніс своїм братам воякам їсти з дому. Він вийшов на Голіата без зброї (вона здалась йому тяжкою) тільки з пращею. Він пробив Голіатові голову камінем з пращі, а потім одрубав тую голову власним мечем Голіата. Давид поніс голову Голіата до Саула і Саул зоставив його при дворі, а царевич Іонатан став його вічним другом і побратимом³³. Що се легенда, видно хоч би з тої розповіді, ніби Давид поніс голову Голіата в Єрусалим, а відомо, що Єрусалим не був тоді містом ізраелітським. Та й в дальшій книзі (друга книга Царств) говорить, що Голіата забито вже за царювання Давидового. Але ці легенди про Давида були зложені в Іудеї, а Давид був наймилішим героєм іудейським, через те до нього було причеплено багато різних величних вчинків.

В Біблії довго розповідається про відносини Саула до Давида, і скрізь по більшій часті правда на стороні Давида, але ж се виходить так через те, що вся справа описана історіком іудейським. Навсправжки певне було те, що Саул бачив у Давидові сперечника, підставленого святецькою партією, при тім чоловіка хитрого і дотепного, сам же Саул не вмів провадити скритої боротьби, а почав просто, одкрито змагатися, коли побачив небезпечність.

В Біблії справа розповідається так. Коли Давид почав здобувати собі дуже великої слави на війні, то Саулові стало заздро і одного разу, коли Давид грав перед Саулом,

то Саул кинув на нього списом, щоб забити його, але промахнувся. Проте одкрито стратити Давида Саул не зважається, “боїться”, а замість того посилає його в найбільші бої, щоб там його забили, а сам обіцяє дати йому свою дочку заміж. Проте Давид виходить все переможцем і бере за себе меншу дочку Саулову. Тоді Саул наказує царедворцям вбити Давида, але жінка випускає Давида вікном і той втікає геть з міста в Раму, до Самуїла в пророчу школу. Саул іде за ним у Раму, але там на нього сходить дух пророчий під впливом зібрання пророків і він «почина провіщати». Давид тим часом утікає далі. Іонатан, друг його, помагає йому втікати від Саула, а сам тим часом раз у раз просить у Саула, щоб той простив Давида, але Саула се ще гірше гнівить і він ганяється скрізь за Давидом, щоб його забити. Двічі Саул сам попадається в руки Давидові, але Давид випускає його живим і здоровим, бо не одважується “здійняти руку на помазанника божого”. Давид утікає від Саула до найстаршого святця Абимелеха, але Саул приходиться туди, в місто Неб, і руйнує його, дарма, що воно було місто левітське. Давид втікає звідти, перше ховається по печерах, а потім іде просити захисту у Філістимців. Царь філістимський його приймає і дає йому місто Секелаг. Давид поселяється там і набирає собі ватагу з різних утікачів ізраелітських і ходить з нею на розбої до сусідніх племен. Він розбиває чужі міста окрім ізраелітських і всіх мешканців вирізує в пень, щоб вони не доносили цареві філістимському про його розбої. Цареві ж філістимському він каже, що ходить розбивати до Ізраелітів. Царь йому вірить і поклада велику ласку на нього. Одного разу була війна у Філістимців з Ізраелітами і царь філістимський хотів узяти Давида з собою на війну, але князі філістимські відмовили його, бо не вірили Давидові. Таким способом Давид не був примушений іти на своїй, або зродити свого царя³⁴.

Тим часом Самуїл умер, але ворогування святців з Саулом не скінчилося. Саул збірився йти на Філістимців, але не добрі прочуття мучили його. Він хотів, по давньому звичаю, “попитати Бога” (себ то святецьких оракулів і пророків), чи щаслива буде війна. “Але Бог не говорив до нього ні в снах, ні в привидженнях, ні через пророків”. Тоді Саул пішов у місто Ендор до ворожки, перебранний в іншу одежу і в ночі. Ворожка не хотіла

перше ворожити, боялася, бо сам цар Саул, по наказу Самуїла заборонив під страхом смерти займатися ворожбою (сей закон, звісно, не чіпав святців та пророків). Але Саул заприсягся Богом, що ворожці ніхто не зробить лиха, тільки нехай вона викличе йому Самуїла з того світу. Самуїл з'явився, Саул упав ниць перед вам і питав його, що робити, як одбитися від Філістимців, як привернути божу ласку до себе. Самуїл замість поради, сказав Саулові, що Бог на віки відступився від нього і що Давид стане по ньому на царство, і що завтра Саул і його син Іонатан будуть забиті і військо їх розбите Філістимцями. Саул вжахнувся від сих грізних слів і зомлілий упав до долу³⁵.

Ся легенда, єдина в Біблії, показує слід віри в загробне життя, більш сеї віри не видно ніде.

Другого дня Саул пішов на війну, бо наступили Філістимці. Але військо ізраельське було розбите, три сина Саулові забиті, між ними Іонатан. Сам Саул, тяжко ранений, просив свого джуру, щоб той добив його, щоб не довелося умерти від руки ворожої. Але джура не посмів того зробити. Тоді Саул кинувся на власний меч і заколовся, джура його зробив собі так само. Другого дня прийшли Філістимці, взяли мертвого Саула і синів його, одрубали їм голови, зброю їхню однесли в церкву Астароти, а тіла почепили на мурах у місті Бетсані. Як почувли про те мешканці міста Ябеса Галаадського (що його колись Саул відборонив від Аммонітів), пішли в ночі, здійняли тіла Саула і його синів, принесли в Ябес, спалили їх, кості ж поховали в діброві біля Ябесу, і постували по тому сім днів³⁶.

До Давида в Секелаг прибіг чоловік Амалекіт (по варіанту Ізраеліт утікач) і приніс йому звістку, що військо ізраельське розбите, Саул та Іонатан забиті. При тому розказав гонець, що він знайшов Саула ще живого і добив його, бо сам Саул просив себе добити. Либонь думав гонець, що Давидові буде мила ся звістка, але ж Давид казав його забити за те, «що він не побоявся здійняти руку, щоб погубити помазанника Божого»³⁷. І плакав Давид по Саулові а ще більше по своєму другові Іонатанові, і зложив на смерть їх пісню жалібну³⁸.

Історія панування Саулового аж до його смерти розказана в першій книзі Царств (в жидівських списках вона зветься першою

книгою пророка Самуїла). Друга книга Царств і третя до 11-ї гл. зайняті історією царювання Давида і сина його Соломона. Історія ся (від Саула до Соломона) займає в Біблії теж частину книги, званої Параліпоменон (себ то останок або додаток).

Після смерти Саула Філістимці зайняли велику частину західної Палестини. Зостанки війська Саулового з начальником Абнером перейшли за Йордан в Галаад, там Абнер посадив на царство Саулового сина Ісбаала (або Іевостея) і той був царем над Галаадом, Ефраїмом і Веніаміном, вся його держава звалася царством Ізраеля. Давид же заснував на полудні царство Іудіне. Спочатку Давид царював тільки над країною племені Іудіного і сидів у місті Геброні, головному місті Іудіного племені. Сім літ ворогувало Давидове царство з царством Саулового роду, але царство Ізраеля змагалося поки при Ісбаалові був Абнер, коли ж Ісбаал посварився з Абнером за одну Саулову жінку Ріспу, то Абнер покинув його і перейшов до Давида. Давид прийняв Абнера дуже ласкаво і доручив йому начальство над військом, але Абнера хутко забив Іоав, іудейський начальник над військом Давидовим³⁹, за те, що Абнер колись забив його брата. Хутко після того Ісбаала забили слуги його і голову його принесли Давидові, але Давид самих їх смертю покарав замість надгороди, щоб показати, ніби він не радується з біди Саулового роду. По смерті Ісбаала старшини з царства Ізраеля прийшли до Давида в Геброн і признали його своїм царем⁴⁰. Давид довідався, що в Галааді зостався син Іонатана, кривий на обидві ноги, він покликав його до свого двору і зоставив його при собі у шані «в пам'ять Іонатана», знати, Давид не вважав небезпечним зоставити живим на світі такого Саулового нащадка. Але зоставалося ще сім Саулових нащадків, два сина і п'ять онуків, тих треба було десь подіти. На той час настав голод в країні і святці сказали, що то Бог карає Ізраелітів за те, що Саул колись побив мешканців міста Габаона (хоч се сталося теж за порадою святців, бо Габаонці були з племені амморейського). Тоді Давид послав до Габаонців і спитав, чим має їх загодити за Саулову кривду. Вони сказали, щоб Давид їм віддав сім князів із Саулового роду. Він їм віддав два сини Саулової жінки Ріспи і п'ять синів дочки його. Габаонці повісили їх (чи розп'яли) на горі.

Так вони вісили від початку жнив до осінніх дощів (себ то пів року). Мати ж їхня Ріспа сиділа при них увесь час день і ніч і стерегла їхні тіла від птаства та хижих звірів, аж поки Давид змилювався і послав, щоб їх

здійняли і поховали в землі Веніаміновій, в країні їхнього батька Саула, туди ж Давид казав перенести і кости Саула та Іонатана, що були поховані в Ябесі Галаадському. Так скінчився рід Сауловий⁴¹.

(Закінчення у першому числі 2007)

¹ Битіє Гл. 19 в. 24–28.

² Битіє ід.

³ Див. гімни Веди «Перемога Індри».

⁴ Бит. гл. 21.

⁵ Бит. гл. 15.

⁶ Бит. гл. 25 в. 19–34 гл. 27.

⁷ Битіє гл. 32 в. 24–32.

⁸ Бит. гл. 12 в. 1 і т. д. гл. 26 в. 1–3.

⁹ Бит. гл. 37–47.

¹⁰ Ісход гл. 1.

¹¹ Досі йде змагання між вченими про історичне існування Моісея, одні не признають його, як не признають Будди, Зороастра, Христа, але більшість признає, що він був проводарем Жидів при виході з Єгипту і основателем їхньої віри, хоч і віра та і сам Моісей не такі були, якими з'являються в Біблії.

¹² Ісход гл. 2.

¹³ Ісход гл. 3 в. 16–20.

¹⁴ Ісход гл. 3 в. 16–20.

¹⁵ Див. історія Єгипту, розділ IV, легенда Монетона про «нечистих».

¹⁶ Ізраель мав 12 синів: Рувім, Гад, Іуда, Ісахар, Дан, Завулон, Асір, Нефталім, Сімеон, Леві, Іосіф, Веніамін, Іосіфа сини: Манасія, Ефраїм.

¹⁷ Іосіф мав жінку Єгиптянку, а Моісей Єтіоплянку та Мадіанітянку.

¹⁸ Часом же був один начальник над спілкою кількох племен.

¹⁹ Книга судей гл. 5.

²⁰ Перша кн. Царств, гл. 4.

²¹ ід. гл. 5–7.

²² I кн. Царств, гл. 7.

²³ I кн. Ц. гл. 8.

²⁴ Ід гл. 9.

²⁵ I кн. Царств, гл. 1, в. 17–25.

²⁶ I кн. Царств, гл. 11.

²⁷ Ід. гл. 12.

²⁸ I кн. Царств, гл. 14.

²⁹ I кн. Ц. гл. 13, в. 5–14.

³⁰ I кн. Ц. гл. 15.

³¹ I к. Цар. гл. 16. в. 1–13.

³² I к. Ц. гл. 16. в, 14–23.

³³ I к. Цар. гл. 17–18, в. 1–4.

³⁴ I кн. Царств, гл. 18–28, в. 2, гл. 29.

³⁵ I к. Царств, гл. 28. в. 3–25.

³⁶ I Кн. Царств, гл. 31.

³⁷ II кн. Ц. гл. 1, в. 1–16.

³⁸ II кн. Ц. гл. 1, в 19–27. Сю пісню учені вважають справжнім Давидовим твором, отже теж давнім твором поезії гебрійської.

³⁹ Іоав був дотепним вояком, але Давид либонь боявся, щоб той не стався сперечником проти нього, як колись сам Давид проти Саула, через те не любив його і часто робив йому усякі прикристи, хоч і боявся одкрито забити його, чи прогнати геть від себе, а може й не хотів позбавити себе такого одважного вояка, яким був Іоав.

⁴⁰ II кн. Цар. гл. 2–5.

⁴¹ II кн. Цар. гл. 9. гл. 21, в. 1–14.